

se ugodi, samo gledé mizarjev v ljubljanskih predmestjih, ki niso niti zadrugarji, niti meščani; tem naj se veli, da pristopijo k stari zadrugi ali pa ustanové novo podružnično zadrugo.

Za celo deželo pa so veljale že popred svoboščine ljubljanske pasarske zadruga, kar sklepam iz določbe novih svoboščin (l. 1758.), da so dolžni pohajati zadrugne shode v Ljubljani samo pasarji k večemu tri milje od Ljubljane stanujoči, ne pa, kakor je zadruga zahtevala, „pasarji, bivajoči v bližnjih mestih in trgih“. Pasarjem je plačevati samo po 10 kr. na leto. ako stanujejo nad tri milje od Ljubljane. Dovolji se dalje ljubljanskim in sosednim pasarjem tudi izdelovanje medenih stvari. Krošnjariji pa smejo po vseh sejnih prodajati medenino, tudi če so jo izdelali šušmarji, ker bi sicer trpela škoda trgovina. Šušmarstvo se prepové, a kdor ima že večletno pravico, temu se ne sme vzeti; sicer pa je šušmarje odgnati in orodje jim zapleniti — pa le z vednostjo sodnije. Ker pa se je krošnjarjem dovolilo prodajati tudi šušmarške izdelke, ni bilo nade, da bi se zatrlo šušmarstvo.

Tudi zadruga ljubljanskih lasuljarjev je segala po vsi deželi, kajti svoboščine iz l. 1717. so prepovedale pomagacem v Ljubljani ali zunaj Ljubljane izdelovati lasulje — izvzemši one pomagace, ki so v službi plemenitazev. Ne vem, ali se je v tem oziru za Marije Terezije kaj spremenilo, ali ne, ker mi ne dostaje dotičnih virov.

Kamnosekom in zidarjem je bil cesar Jožef I. 23. jav. 1706. ponovil svoboščine iz l. 1676. in vsi kranjski rokodelci te vrste so imeli samo jedno zadrugo s pravico, snovati po kmetih podružnice. Šušmarjem ni dajati dela, ker že tako slabo zidajo, da se mora kmalu vse podreti, zraven pa „poštenim“ mojstvom izpodjedajo kruh in neredno živé. Ko je zadruga 1750. l. prosila odobrenja starih svoboščin, niso ugovarjali dež. odborniki veljavi zadruga za celo kronovino, ker je hotela siromašne člane oprostiti zadrugnih prispevkov, in ker se svoboščine ne dotikajo pravic, katere ima že v lasti ta ali oni rokodelec. Glavna reč pa je bila ta, da so odborniki iz starih svoboščin razvideli, da ne zahteva zadruga nič novega. Kmetijski zidarji, ki znajo samo priprosta dela in niso nikdar popotovali, smejo tudi nadalje izvrševati majhna popravila pri hišah in se ne smejo siliti v zadrugo.



Živinozdravske črtice.

Pod tem naslovom bodemo priobčevali kratke popise o živinskih boleznih, posebno kugah, in učili, kakšna naj bo prva moč pri nezgodah domače živine. Svarili bodemo pred raznimi vražami in odkrivali sleparije mažačev in mešetarjev. Povedali bodemo, kako da naj se

uredi živinozdravništvo, poročali, kako naj se naši kmetje zavarujejo proti živinskim boleznim in nesrečam pri reji živine. Varovali se bodemo vedno pretiravanja, vedoč, da to največ škoduje dobri stvari. — Posebno skrb bodemo obračali na to, da izpozna slovenski gospodar, da tudi pri živinoreji ne velja več vse to, kar je zadostovalo pred petdesetimi leti. Kmet naj uvidi, da mu napredek ne prizadeva zgolj sitnosti in stroškov, ampak da mu prinaša tudi gmotni dobiček: Kar se je obneslo drugodi, zakaj bi isto tudi pri nas ne koristilo, ako se prikroji našim razmeram.

Ločili bodemo celo snov v poglavja. Najumestnejše se nam zdi, pred vsem nekaj omeniti o zgodovini živinozdravništva, da čitatelji izpoznajo, kako lepo je bila razvita ta veda v starem veku in kako globoko jo je pahnil srednji vek. Povedali bodemo marsikaj važnega o kužnih boleznih, posebno onih, ki žugajo tudi človeškemu zdravju, in o škodi, ki jo povzročajo kmetovalcu. Jedno poglavje bodemo posvetili cesarskim napačam in živinski kupčiji, ker v tem oziru vlada še velika nevednost v našem ljudstvu. Pri kugah se bodemo največ ozirali na gospodarsko škodo in učili, kako naj tudi kmet sam pomaga da se kuga hitro zatre. — Živinozdravniških, poljudno pisanih knjig nam ne manjka. Toda starejše ne zadostujejo več, in le „Živinozdravništvo“ spisal Simon Strupi, lahko toplo priporočamo. Zadostiti hočemo v prvi vrsti domačim potrebam, in zato ne bi bilo napačno, če bi kmet sam povedal, kje potrebuje poduka in pomoči. Vsake stvari, ki se tiče živine, bolne in zdrave, se moremo dotakniti. Prosto pisani članki o živinskih boleznih so pri nas posebno potrebni. Naš kranjski kmet je navezan nase in na mazače. Živinozdravniški pomočniki, ki so se učili kdaj v Ljubljani, zadostujejo samo za prvo pomoč. Kranjska ima le 12 cesarskih in 2 mestna živinozdravnika, katerim skoro nič časa za zdravljenje ne ostaja. Potovalnih učiteljev za živinske bolezni, kakeršne imajo sosedne dežele, Kranjci nimamo. Še celo kopitnih bolezni in mesogledstva v Ljubljani ne podučuje diplomirani živinozdravnik. Upajmo, da se v kratkem obrne na bolje!

I. Zgodovina.

Zdravljenje živinskih bolezni je gotovo tako stara, kakor človeški rod; vsaj prvi ljudje so bili pastirji in so klali svojo drobnico za žgavni dar. Prvi pisani spomenik sega do okoli 3000 let pred Kristovim rojstvom. Našli so namreč v Egiptu kamnito ploščo, na kateri je izsekan živinozdravnik, ko zdravi črnega bika Opisa, katerega so Egipčani po božje častili. Nekaj zdravil, na primer vdihavanja pri nahodu, ki jih še dandanes rabimo, je bilo že v Egiptu v navadi. Mozes, katerega so odgojili egipčanski duhovniki, je vporabil to, česar se je naučil o živinskih boleznih v Egiptu, doma, ko je delal postave za izvoljeno ljudstvo. On je vpeljal pri Izraelcih ogledovanje mesa, katero je bilo v Egiptu predpisano. Za nadaljni razvoj živinozdravništva so skrbeli judovski duhovniki. Pred daritvijo so pregledali živino, če je zdrava ali bolna. S krvjo darovane živali so poškopili oltar, maščobo, led-

vice, glavo in drob so zažgali, meso pa je povžila duhovnikova družina. Delili so živali v čiste in nečiste; zadnjih niso smeli vživati. K čistim živalim so šteli: govedo, ovco, kozo, bivola, jelena, srno in ribe, ki imajo plavute in luskine. Za nečiste so imeli: konja, osla, prašiča domačega in divjega zajca itd. Nečisto jim je bilo tudi meso bolne in poginole živine. Pozneje so vpeljali takozvano „šahtanje“, ki je menda pravo trpinčenje živine in zato po nekaterih državah prepovedano. Pravi žid ne bo jedel živine, ki je klana na naš način. Meso delé še dandanes židje v „košer“, to je čisto, in „traife“, nečisto. Naha-jajo se v sv. pismu predpisi glede živinske kupčije in kužnih bolezni, katerih zaradi nesnage niso nikoli mogli do dobrega zatreti. Posebno veliko so jim dale opraviti garje. —

O živinskih boleznih so pisali tudi stari grški in rimški modrijani. Prvi živinozdravnik je bil neki Malamp, ki je zdravil kozjo božjast z belim telohom; tudi kri je že puščal. Ljudi in živino ob enem je zdravil Eskulap, v čemur ga posnemajo naši mazači pa tudi gospodje s kroglicami. Zapustil je štiri hčere, ki so vodile bolnišnice svojega očeta. — Najimnitnejša mej njimi je Higijena, po našem bi jej rekli „zdrava“. Učila je menda higijeno, to je nauk, kako se telo zdravo ohrani. Tako govori grška pravljica. Prvi, ki je pisal zdravniške knjige, je bil Hipokrat, ki se imenuje oče zdravništva, in je živel okoli 400 let pred Kristovim rojstvom. Skušal se je natančno podučiti, kako je vstvarjeno živalsko telo, in ker je bilo prepovedano odpirati in razkosavati mrliča, se je vadil na zaklani živini. Njegov nauk uči, da sestoji živo telo iz ognja, vode, zraka in zemlje. Če toplota v telesu preneha, nastopi smrt. Možgani, najvažnejši del človeškega telesa, so mu le žleza ali goba, ki pije s hrbtničnim mozgom mokroto po telesu, katera pri nahodu teče iz možgan skozi nos. Ko bomo govorili o naših vraž polnih mazačih, bomo navedli tudi nekaj prav smešno-modrih misli, s katerimi razkazujejo ti „dohtarji od nature“ svojo učenost babjevernemu ljudstvu. Hipokrat je ločil tekočine v telesu v kri, slino, rmeni in črni žolč; da se zmešajo, nastane po njem bolezen. Bolezen naj se deli v tri dele: prvi je surov, v drugem se prične po telesu kuhati, (ko nastane groznica) in tretji je kritičen, ki odloči, ali bode telo ozdravelo ali pa bode nastopila smrt celega telesa ali bolnega dela. — Njegovi nazori so dandanes večinoma pokopani, bolje pa je opisaval bolezni.

Aristotel, največji naravoslovec starega veka, je primerjal dele človeškega telesa z živalskimi, znamenja človeškega življenja z živalskimi. — Na oplodenih kurjih jajcih se je učil, kako iz jajčka mladič razvija posamezne ude do svojega rojstva. Posebno ga je zanimalo srčno bitje, dihanje, premikanje in razni čuti. — Kar je pisal o prebavljanju, še danes lahko podpišemo. — Manje srečen pa je bil v boleznih; gotovo ni imel dovolj prilike, da bi bolno živino opazoval. Največ nam je napisal o konjskih boleznih; prav dobro misli o koliki (grizenju),

slabše piše o tiščalki in smrklju. — Pa tudi kugo v gobcu in na parkljih, pljučno kugo, vranični prisad, prašičjo kugo, svinjske ikre in pasjo steklino precej obširno omenja.

Poučni in zabavni del.

Žalostna svatba.

(Poljski spisala Valerija Morzkowska).

To vse so mu naznanjevale Zalikine oči takó razumljivo, da Tomaž ni mogel jih ne razumeti. Mraz in toplota prešineta ob enem njegovo telo, na to si globoko oddahne, kakor bi mu težko breme padlo raz prs.

„Zalika, Zalika!“ zakriči.

Bil je to navadni vzklik, ne naglašajoč nič posebnega; toda ona je isto takó dobro razumela ta vzklik, kakor on njen pogled. Obá sta se v tem hipu popolnoma razumela ter šla vsa srečna v lišo, kakor bi bil njiju ves svet. Tomaž se ni mogel niti brzdati; smejal se je sam sebi, z radostnimi očmi gledajoč po navzočih; prijel je za ročico debelo Jagodico, najmlajšo Vickovo hčerko, ter jo dvignil kviško ne marajoč na to, da je bila vsa umazana od hrane, s katero se je baš gostila na tleh.

In Zaliki, dasi se očitno ni smejala, odsevala je prava sreča iz jasnih očíj.

Vickova je nekako nezadovoljna iskala si opravka pri peči, kajti Vicek, ki je bil pri koscih, je čul različne reči o mlinarjevih snubačih. Bonkovski so se bajé hudovali in napovedovali, da bo to imelo za Zaliko nesrečen konec, ker vodi fante za nos, jim kljubuje vendar pa se noče omožiti.

Stari Lenart je to vse slišal ter se močno razžalo, stil. Premišljeval je tudi, čemu je Zalika Franceta odbila. Radost teh naših dveh mladih ljudij, bila je torej v hiši popolnoma neprilichna.

„Pusti na miru moje hčere!“ zakliče Vickova jezno, puleč Tomažu debelo Jagodico iz rok, katera je kričala in hotela se vrniti nazaj k obedu.

Pa tudi oče je ošteval Zaliko: „Oj, imaš uzroka se radovati“, reče ji strogo; „ali radi neumnosti, katero si naredila, ali vsled mojih skrbij, ali splošnega smeha?“

In res, najočividnejši dokaz njenega veselja bila je baš ona neumnost. Proti očetovi jezi sicer nikakor ni mogla kazati svoje zadovoljnosti; tajila jo je v globočini srca, toda zaman se je trudila jo popolnoma prikriti. Da, proti njegovi volji ji je rdelo njeno lice v prijetnih barvah in čelo je imela tako jasno, da je žarela kakor zarja v mračni koči.

Lenart je zrl nekaj časa hčerko, pa zopet Tomaža in neka misel mu šine v glavo. Čemu bi naj bila baš sedaj v trenutku rodbinskih zopernostij takó srečna? Molče je obedoval, kar je skubala sinaha, ter premišljeval, kaj mu je storiti. Po poludne, ko so zopet vsi šli na